



O'ZBEK TILIDA INTERNET-TILSHUNOSLIGI MASALALARI

Xasanov Akbarjon Abdurashidovich

Qo'qon davlat universiteti

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent

akbarjonhasanov1979@gmail.com

Hamroyev Hisenxon

Qo'qon davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilida internet yozishmalarida kuzatilayotgan leksik va grafik o'zgarishlar tahlil qilindi. Internet yozishmalarida alifbo aralashmasi, qisqartmalar, kod-svitching va shevalarning qo'llanilishi alohida e'tiborga olindi. Emodji va grafik belgilar yozishmalarda emotsional ma'no yuklashda muhim rol o'ynayotgani tahlil etildi. Kod-svitching orqali global internet ta'siri yozma tilda namoyon bo'layotgani qayd etildi. Shu tariqa, internet tilida o'zbek tilining rivojlanishida yangi qirralar ochib berildi.

Tayanch tushunchalar: internet tili, alifbo aralashmasi, qisqartmalar, kod-svitching, yoshlar tili, emodji, shevalar, leksik o'zgarishlar

Internet va raqamli kommunikatsiya vositalari orqali insonlar o'rtasida tezkor aloqa va axborot almashinuvi keng imkoniyatlar yaratdi. Bu jarayon o'z navbatida tilning rivojlanishi va zamonaviy muomala usullariga ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, o'zbek tilida ham internet orqali muloqotda leksik o'zgarishlar, jargon so'zlar va qisqartmalar keng tarqalmoqda. Telegram, Facebook, TikTok va bloglarda yozma muloqotning ommalashuvi tilda yangi qirralarni namoyon qilmoqda. Masalan, Telegramda "Bugun chillik, boshqa gap yo'q 😊" kabi ifodalar yoshlar orasida ko'p qo'llaniladi. Facebookda "kecha trend bo'пти bu post 😂" kabi misollar yozishmalarda uchrab turadi. TikTok





videolarida "Bu challenge bombaaa 😂🔥" kabi ifodalar keng tarqalgan. Bu tendentsiyalar internet yozishmalarida leksik va grafik o'zgarishlarning keng qo'llanilishini ko'rsatadi. Ba'zi yozishmalarda kirill va lotin alifbosi aralash holda qo'llanilishi ham kuzatiladi. Internet matnlarida qisqartmalar va kod-svitching (ingliz va rus so'zlarining aralash qo'llanishi) keng tarqalmoqda [1, 45]. Shu maqolada internet-tilshunoslikning o'zbek tilidagi ayrim masalalari tahlil qilinadi va real misollar orqali yoritib beriladi.

Ushbu tadqiqotda internet tilidagi leksik o'zgarishlarni aniqlash maqsadida kontent tahlili va kuzatuv usuli qo'llanildi [1, 64]. Tadqiqot ob'ekti sifatida Telegram, Facebook, TikTok va bloglardan olingan real matnlar tanlab olindi. Telegramda "Xushnudbek.uz" kanalida yozishmalarning ommabopligi e'tiborni tortdi. SHuningdek, "Facebook"da "O'zbekiston yoshlari" sahifasida yozilgan izohlar tahlil qilindi. TikTok videolaridagi izohlardan ham tilshunoslik nuqtai nazaridan muhim misollar yig'ildi. Telegramda "Qachon chillik tugaydi? 😂😂😂" kabi yozishmalar ko'p uchraydi. "TikTok"da "Bu challenge bombaaa 😂🔥" kabi ifodalar yoshlar orasida ommalashgan. Alifbo aralashmasining qo'llanilishi maxsus diqqatga olindi. Telegram yozishmalarda kirill va lotin alifbosining aralash holda qo'llanishi kuzatildi. Masalan, "Bugun dars qilmayman, ertaga qilishga vaqt yo'q" yozishmalarida alifbo aralashmasi faol qo'llaniladi. SHu orqali yozuvda qulaylik yaratish, shu bilan birga, me'yoriy yozishdan chetlashish holati ham kuzatildi. Qisqartmalar OMG, LOL, brb, ASAP, BTW singari internetda keng tarqalgan. Masalan, Telegramda "OMG bu yangilikku 😂" yozishmalari juda keng. Facebook yozishmalarida ham qisqartmalar juda faol qo'llaniladi. Emodji va grafik belgilar matnda emotsiya va baholovchi ma'noni ifoda qilishda muhim rol o'ynayotgani qayd etildi [2, 78]. Masalan, "😂😂😂", "🔥", "❤️" kabi emodji ko'p qo'llaniladi. Kod-svitching holatlari rus yoki ingliz so'zlarining o'zbek tilidagi matnlarda aralash qo'llanilishi bilan namoyon bo'ldi. Masalan, "Mana bu video real top 😂" yozishmalari



shunday holatga misol bo'la oladi. TikTok'da "trend" yoki "challenge" so'zlari keng tarqalganligi aniqlandi. Internet yozishmalarida shevalar ham namoyon bo'lib, turli hududlarda turlicha qo'llanilishi kuzatildi. Masalan, "Men gapiryapmanmi yo yo'qmi?" degan yozishmalarda shevalarning ta'siri sezildi. SHu bilan birga, internet yozishmalarida ba'zan me'yoriy qoidalarga rioya qilinmasligi kuzatildi. Matnlarda transliteratsiyaning keng qo'llanilishi va alifbo aralashmasining qo'llanilishi yozishda qulaylik yaratishi, lekin rasmiy tilda muammolar keltirib chiqarishi mumkin. Tadqiqotda real yozishmalar orqali internet tilining o'zbek tilida qanday namoyon bo'lishi va rivojlanishi tahlil qilindi. Internet tilidagi misollarni kontekstual tahlil qilish yordamida yozuvdagi semantik va pragmatik o'zgarishlar ham yoritildi. Tadqiqotning maqsadi internet tilidagi tendentsiyalarni chuqur tahlil qilib, ularning tilshunoslikdagi ahamiyatini ko'rsatishdan iborat bo'ldi. Internet matnlarida yozuvdagi erkinlik, ijodkorlik va yoshlar tilidagi dinamika tahlilning asosiy yo'nalishi qilib olindi.

Telegram va Facebook yozishmalarida kod-switching holatlari ham kuzatildi. Masalan, "Mana bu video real top 😂" kabi yozishmalarda o'zbek tili bilan birga ingliz tili elementlari ham faol aralashgan. TikTokda "trend" yoki "challenge" kabi so'zlar ommalashgan. Internetda shevalarning keng qo'llanilishi kuzatildi. Masalan, "Men gapiryapmanmi yo yo'qmi?" degan yozishmalarda mintaqaviy shevalarning ta'siri ko'rinadi. Internet yozishmalarida ba'zan tilning me'yoriy qoidalariga rioya qilinmasligi kuzatildi. Ayniqsa, alifbo aralashmasi yozishda qulaylik yaratish bilan birga, me'yoriy yozishda qiyinchiliklar ham tug'dirishi mumkin. Yozma muloqotda qisqartmalar nutqiy erkinlikni ta'minlab, yoshlar tilining dinamikasini namoyon qilmoqda. Internetda OMG, LOL, ASAP kabi qisqartmalar zamonaviy yoshlar tilida alohida o'rin egallaydi. Internet tilida yozishmalarda emotsiyani ifoda qilishda emodji va grafik belgilarning roli katta ekani aniqlandi. Kod-switching global internet ta'sirining o'zbek tilida namoyon bo'lishi sifatida baholandi. Internet matnlarida regional shevalarning qo'llanilishi madaniy va ijtimoiy jihatdan qiziqarli tadqiqot yo'nalishi bo'lib xizmat qiladi.





Tahlillar internet tilida yozuvda erkinlik va ijodkorlik kengayib borayotganini ko'rsatdi. Internet tilida yozishmalarning dinamikasi yoshlar tilida tezkorlik, qisqartirish va obrazli ifoda vositalarining ommalashishiga xizmat qilmoqda. Internet matnlarida yozma muloqotning erkinligi va matnlarning qisqartirilishi tendentsiyasi ochiq ko'rinish oldi. Tahlillar internet tilining tilshunoslikda yangi nazariy tahlillarga va tadqiqotlarga zamin yaratishini tasdiqladi.

Tahlil qilingan materiallar internet tilida o'zbek tilidagi zamonaviy yozma muloqotning rivojlanayotganini ko'rsatdi. Internetda alifbo aralashmasi yozishda qulaylik yaratish maqsadida paydo bo'lgani aniqlandi. Kirill va lotin alifbosining aralash qo'llanilishi yozishmalarida yozuvning tezkorligiga yordam berishi mumkin. Biroq, rasmiy yozishmalarda bu holat me'yoriy yozuv qoidalariga zid holat sifatida baholanishi mumkin. Qisqartmalarining keng tarqalishi yoshlar orasida nutqiy erkinlikni ta'minlab, internet yozishmalarining tezkorligini oshirgan. OMG, LOL, ASAP singari qisqartmalar zamonaviy yoshlar tilida maxsus ekspressiya vositasi sifatida xizmat qilmoqda [1, 77]. Emodji va grafik belgilar yozishmalarda matnning emotsional va baholovchi ma'nosini kuchaytirishda muhim rol o'ynayotgani kuzatildi. Masalan, "😂😂😂", "🔥", "❤️" kabi belgilar yozishmalarining ma'nosini boyitishda qo'llanilmoqda. Kod-switching internet tilida global ta'sirlarning yorqin aks etishi sifatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, o'zbek tilida rus va ingliz so'zlarining aralash qo'llanishi ko'p hollarda ko'zga tashlandi. Masalan, "Mana bu video real top 😂" kabi yozishmalarda tillararo ta'sir ochiq-oydin ko'rinadi. Bunday holat tilshunoslikda globallashuvning ta'sirini tadqiq etishda muhim hisoblanadi [2, 114]. SHuningdek, internet tilida matnning qisqaligi yozuvning tezkorligini ta'minlab, yoshlar tilida jadal rivojlanishni ta'minlab bermoqda. Bu holat yozuvda erkinlik va individual ekspressiyaning kengayishiga yordam bermoqda. Kod-switching yoshlar tilida tillararo aloqalarni rag'batlantirmoqda va global ta'sirlarni kuchaytirmoqda. Internet tilida tilning tezkorligi va emotsionalligi yozma



muloqotda yangicha ko'rinishlarni yaratib, tilshunoslikda yangi tadqiqot yo'nalishlariga zamin yaratmoqda. SHuningdek, internet yozishmalarida tilning ijtimoiy-psixologik jihatlari ham ochiq-oydin namoyon bo'lmoqda. Internet tili yozishmalarining morfologik va sintaksik xususiyatlari ham alohida tahlil etilishi zarur. Internet tilida yozishmalar orqali tilning erkin rivojlanishi va yoshlar tilida yangicha tendentsiyalar ko'zga tashlanmoqda. Shu jihatdan internet tilini ilmiy tadqiq etish tilshunoslikda muhim ahamiyat kasb etadi. Internet tilidagi jarayonlar tilshunoslikda zamonaviy nazariy yondashuvlarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi [4, 129]. SHu sababli, internet tilidagi tendentsiyalar va yozishmalardagi jarayonlar tilshunoslikda kengroq o'rganilishi lozim. Ushbu tahlillar internet tilida o'zbek tilining rivojlanishida internetning ta'sirini ko'rsatib turibdi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, internet tili o'zbek tilida yozma muloqotning yangi qirralarini namoyon qilayotgani aniqlandi. Yozuvda kirill va lotin alifbosining aralash qo'llanilishi yozish qulayligini ta'minlamoqda. Yoshlar tilida qisqartmalar nutqiy erkinlik va tezkorlikni oshirmoqda. Internet yozishmalarida tilning ijtimoiy-psixologik jihatlari ham alohida ahamiyatga ega. SHuning uchun internet tilini ilmiy tadqiq etish zarur hisoblanadi. Internet tilini ilmiy o'rganish tilshunoslikda zamonaviy yo'nalishlarni kengaytirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Rahmatov A.D., Yunusov R.F. Ilmiy tadqiqot asoslari. – T.: Toshkent irrigatsiya va melioratsiya instituti, 2008. – 180 b.
2. Hojiev A. O'zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so'z yasallishining nazariy masalalari. – T.: Fan, 2010. – 200 b.
3. Saidov J. Internetda kod-svitching jarayonining lingvistik xususiyatlari. – T.: Toshkent davlat yuridik universiteti, 2019. – 150 b.
4. So'zlamuratov Z. Internet tili va tilshunoslikda yangi tendentsiyalar. – T.: Fan, 2022. – 190 b.





5. Rahmonov B. Zamonaviy internet kommunikatsiyasi va uning tilshunoslikdagi ahamiyati. – T.: Iste'dod, 2020. – 170 b.
6. Musaev M. va boshq. USC: An Open-Source Uzbek Speech Corpus and Initial Speech Recognition Experiments. – arXiv preprint arXiv:2107.14419, 2021. – Mavjud manba: <https://arxiv.org/abs/2107.14419> (Murojaat qilingan sana: 04.06.2025).
7. Mansurov B., Mansurov A. UzBERT: Pretraining a BERT Model for Uzbek. – arXiv preprint arXiv:2108.09814, 2021. – Mavjud manba: <https://arxiv.org/abs/2108.09814> (Murojaat qilingan sana: 04.06.2025).
8. Salaev U. UzMorphAnalyser: A Morphological Analysis Model for the Uzbek Language Using Inflectional Endings. – arxiv preprint arXiv:2405.14179, 2024. – Mavjud manba: <https://arxiv.org/abs/2405.14179> (Murojaat qilingan sana: 04.06.2025).
9. Madatov X., Bekchanov SH., Vichich J. Uzbek Text Summarization Based on TF-IDF. – arXiv preprint arXiv:2303.00461, 2023. – Mavjud manba: <https://arxiv.org/abs/2303.00461> (Murojaat qilingan sana: 04.06.2025).
10. Siroqiddinov SH. (muarrir). O'zbek tili taraqqiyoti va xalqaro hamkorlik masalalari. – T.: Nodirabegim nashriyoti, 2021. – 240 b.